

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРОБЛЕМАМИ МАЙБУТНЬОГО

І Я-КОНЦЕПЦІЄЮ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

На початку нашого дослідження ми висунули припущення про те, що Я-концепція як сукупність уявлень індивіда про себе може слугувати детермінантою особливостей майбутнього та його переживання як проблеми в юнацькому віці. Це припущення було зроблено, спираючись на матеріали З.Франц (1993), яка відзначала, що усвідомлення проблеми і оцінювання міри її складності, як і інтенсивність переживання, може бути пов'язане з Я-концепцією людини [2].

Я-концепція – це багатокомпонентна структура з багатьма субконцепціями. Це розуміння Я-концепції і лягло в основу опитувальника Дойсингер, в якому Я-концепція описується за 4 субшкалами: працездатність; самоповага; настрої та почуття; особливості соціальної взаємодії.

Нагадаємо, що досліджуваним пропонувалося оцінити міру згоди із запропонованими в опитувальнику твердженнями за 6-бальною шкалою. Чим вища міра згоди в прямих відповідях або відмови в непрямих, тим більше балів одержує досліджуваний. За кількістю набраних балів виводиться сумарний показник Я-концепції і показники за 4 субшкалами. За цим показником ми можемо зробити висновок про міру позитивності / негативності Я-концепції [4].

Обговорення отриманих результатів ми почнемо з розгляду

загальної Я-концепції досліджуваних. Після обробки даних ми отримали кількісні показники загальної Я-концепції юнаків та дівчат, які потрапили в інтервал значень від 271 (min) до 395 (max). Показник загальної Я-концепції є сумою набраних досліджуваним балів за 4 субконцепціями.

У таблиці 1 представлені показники середнього значення загальної Я-концепції для груп юнаків з низькою, середньою і високою навантаженістю проблемами.

Отже, з таблиці 1 видно, що в молодих людей з низькою навантаженістю проблемами у сфері "майбутнє" загальна Я-концепція вища, ніж у молодих людей з високою навантаженістю (відмінності між середніми значеннями в кожній групі статистично значущі). Це дає підстави зробити попереднє припущення про те, що в молодих людей з низькою навантаженістю проблемами висока загальна Я-концепція, а в молодих людей з високою навантаженістю – низька загальна Я-концепція.

Загальна Я-концепція, як уже відзначалося, складається з 4 субшкал. Розглянемо особливості кожної із субшкал Я-концепції у молодих людей з високою, нормальною і низькою навантаженістю проблемами.

Таблиця 1

Середні значення Я-концепції для груп з низькою,

середньою і високою навантаженістю
проблемами (у балах)

Навантаженість проблемами	Загальна Я-концепція	Значущість відмінностей
Низька	317,8	
Середня	306,9	0,01
Висока	282,4	0,01

Субшкала "працездатність". Ця субшкала відображає здатність індивіда справлятися зі складними життєвими ситуаціями, його вміння організувати свою діяльність у складних ситуаціях, іншими словами, за цією субшкалою можна робити висновок про загальну працездатність і загальну здатність справлятися з проблемами. Ми знайшли середні значення за субшкалою "працездатність" для груп з низькою, середньою і високою навантаженістю проблемами, що відображено в таблиці 2.

Таблиця 2

Середні значення за субшкалою
"працездатність"

для груп з різною мірою
навантаженості проблемами (в
балах)

Навантаженість проблемами	Субшкала працездатність
Низька	108,4
Середня	105,5
Висока	99,8

Таблиця 2 свідчить, що середні показники за субшкалою

"працездатність" вищі в юнаків та дівчат з низькою навантаженістю проблемами. Вони описують себе як людей, для яких не характерно відступати перед труднощами, кидати розпочату справу, якщо виникають певні ускладнення. Вони вважають, що здатні швидко і самостійно приймати рішення і впевнені в тому, що можуть самі справлятися зі своїми проблемами.

Набагато менший середній показник за цією субшкалою у молодих людей з високою навантаженістю проблемами: $X=99,8$. До цієї групи увійшли юнаки та дівчата, які описують себе як схильних відступати перед труднощами, тих, хто намагається уникнути складних життєвих ситуацій.

Вони не впевнені в тому, що можуть самі справитися зі своїми проблемами або потурбуватися про себе в будь-якій ситуації.

До групи досліджуваних з середньою навантаженістю ($X=105,5$) увійшли юнаки та дівчата, які в запропонованих їм ситуаціях часто вибирали відповіді "частково співпадає" або "швидше не співпадає". Можна припустити, що їх загальна працездатність здатність справлятися з проблемами та їхнє бажання подолати проблему, знайти її розв'язок. Говорячи про переживання ними майбутнього як проблеми, можна припустити, що в них збалансовані "емоції +" і "емоцій -", тобто страх перед неможливістю настання подій і надія на її реалізацію мають під собою підґрунтя у вигляді бажання і здатності працювати над втіленням мрії в реальність.

Субшкала "самоповага". Ця субшкала відображає самооцінку, самоповагу юнаків та дівчат. У таблиці 3 представлені середні значення показників субшкали для

молодих людей з різною проблемною навантаженістю.

Таблиця 3 свідчить про те, що самооцінка юнаків та дівчат з високою навантаженістю нижча, ніж в юнаків та дівчат з нормальною і низькою навантаженістю. Вони значною мірою згодні з тим, що в них "немає нічого доброго", почувавши себе нікому не потрібними. Водночас вона вважають, що сказати про себе: "Я собою повністю задоволений" вони не можуть.

Таблиця 3

Середні значення за субшкалою "самоповага"

для груп з різною мірою проблемної навантаженості (у балах)

Навантаженість	Субшкала "самоповага"
Низька	45,1
Середня	43,2
Висока	38,8

Молодих людей з низькою навантаженістю проблемами (їхній показник за субшкалою "самоповага" $X=45,1$) можна охарактеризувати як задоволених собою та уважних до своєї персони. Вони вважають, що у них "все в порядку".

Субшкала "самопочуття і настрої". Ця субшкала відображає деякі особливості емоційної сфери: сприйнятливність, чутливість, запальність.

Таблиця 4

Навантаженість	Субшкала
----------------	----------

ніть	"настрій"
Низька	21,8
Середня	21,2
Висока	19,2

Юнаки й дівчата з низькою і середньою навантаженістю дещо подібні за цим параметром, на відміну від юнаків і дівчат з високою навантаженістю. Вони характеризують себе як людей, які рідко відчують себе незручно, їх не так легко образити, вони досить спокійні і життєрадісні.

Субшкала "особливості соціальної взаємодії". Ця субшкала описує молодих людей за такими критеріями: конформізм, контактність, повага інших. За відповідями на запитання анкети можна говорити про особливості спілкування з однолітками, здатності до нових контактів.

У таблиці 5 представлені показники середніх значень за субшкалою "особливості соціальної взаємодії" для груп з різною мірою навантаженості проблемами. За субшкалою "особливості соціальної взаємодії" існують відмінності між молодими людьми з різною мірою переживання майбутнього як проблеми.

Таблиця 5

Навантаженість	Субшкала "соціальна взаємодія"
Низька	141,5
Середня	136,9
Висока	124,4

Юнаки і дівчата з низькою навантаженістю проблемами майбутнього здатні відстоювати свою точку зору перед групою і не погоджуватися з думкою знайомих, якщо вони вважають його помилковим. Вони активні в середовищі однолітків, легко йдуть на контакт і вважають себе цікавими співбесідниками. Виходячи з цього, молодих людей з низькою навантаженістю проблемами можна охарактеризувати як нонконформістів, тобто у випадку розходження в думках з іншими вони не піддаються, не поступаються груповому натиску, а зберігають відносну автономність і самостійність.

На противагу їм, юнаки і дівчата з високою навантаженістю проблемами майбутнього здатні відстоювати свою думку перед групою і не погоджуватися з думкою знайомих, якщо вони вважають її помилковою. Вони активні в середовищі однолітків, легко йдуть на контакт і вважають себе цікавими співбесідниками. Виходячи з цього, молодих людей з низькою навантаженістю проблемами можна охарактеризувати як нонконформістів, тобто у випадку розходження в думках з іншими вони не піддаються, не поступаються груповому тиску, а зберігають відносну автономність і самостійність.

На противагу їм юнаки та дівчата з високою навантаженістю проблемами майбутнього не так легко можуть вступати в контакт з незнайомими людьми, їм не вистачає сміливості відстоювати свій погляд. Іншими словами, це ті молоді люди, яких можна охарактеризувати як конформістів. Конформісти виявляють меншу здатність володіти собою в напружених і екстремальних умовах, схильні до почуття неповноцінності й невдачі. Вони схильні до наслідування,

віддають перевагу шаблонам, їм важко змінювати погляди, для них характерна відсутність оригінальності. Це й відрізняє їх від нонконформістів, які виявляють творче ставлення до своїх дій, несхожість на оточуючих [3].

Таким чином, якщо ще раз подивитися середні показники по кожній із субшкал для молодих людей з різною навантаженістю проблемами, то можна помітити таку закономірність: юнаки і дівчата з низькою навантаженістю мають вищі показники як за загальною Я-концепцією, так і за всіма субшкалами. Це дає змогу припустити, що у молодих людей з низькою навантаженістю проблемами майбутнього Я-концепція висока, а в молодих людей з високою навантаженістю - низька.

Ми поділили нашу вибірку за ознакою Я-концепція і отримали три групи молодих людей з високою, середньою і низькою Я-концепцією. До групи з високою Я-концепцією увійшли 32 особи, показники загальної Я-концепції яких знаходяться в інтервалі від 331 до 395 балів. До другої групи увійшли 106 респондентів, показники загальної Я-концепції яких потрапили в інтервал з 270 до 330. Ця група найбільш чисельна.

І, нарешті, до групи з низькою Я-концепцією увійшли 26 осіб, показники загальної Я-концепції яких потрапили в інтервал з 197 до 270. Респонденти з трьох виділених нами груп мають різну навантаженість проблемами майбутнього, про що свідчать дані таблиці 6.

Таблиця 6

Середні значення навантаженості проблемами майбутнього у респондентів з різною загальною Я-концепцією

Загальна Я-концепція	Навантаженість проблемам	Достовірність відмінностей
Низька	3,510	
Середня	3,074	0,01
Висока	2,600	0,01

Таблиця 6 свідчить про те, що найбільший показник навантаженості проблемами майбутнього мають молоді люди з низькою Я-концепцією. І навпаки, найменший показник навантаженості проблемами майбутнього - у молодих людей з високою Я-концепцією. Це означає, що респонденти з низькою Я-концепцією найгостріше переживають майбутнє як проблему на відміну від своїх ровесників з середньою та високою Я-концепцією.

Виходячи з вищенаведених даних, зроблено припущення про те, що існує взаємозв'язок між навантаженістю проблемами майбутнього і Я-концепцією. Обчислення лінійного коефіцієнта кореляції Пірсона ($r=0,48$, рівень значущості $p<0,01$) підтвердило наше припущення.

За даними, отриманими після обробки субшкали "настрій", ми можемо зробити висновок про особливості емоційного реагування у складних життєвих ситуаціях. Однак реакція людини на складні життєві ситуації багато в чому зумовлена такою властивістю особистості як тривожність.

Особистісна тривожність припускає наявність в людини тенденції сприймати події або ситуації як загрозові. Рівень особистісної тривожності було визначено за допомогою опитувальника Спілбергера. Проаналізувавши взаємозв'язок

особистісної тривожності (ОТ) досліджуваних і міри емоційного ступеню до образу майбутнього, ми узагальнили отримані дані в таблиці 7.

Таблиця 7

Середні значення ОТ для груп з різною мірою переживання майбутнього як проблеми

Навантаженість	ОТ	Значущість відмінностей
Низька	43,7	
Середня	46,8	0,01
Висока	51,5	0,05

Таким чином, респонденти з низькою мірою переживання майбутнього як проблеми показали в середньому помірну ОТ ($X=43,7$), водночас як респонденти з середньою і високою мірою переживання проблемності майбутнього - високу ОТ.

Нами було встановлено слабкий кореляційний зв'язок між мірою переживання майбутнього як проблеми і ОТ, що характеризується лінійним коефіцієнтом кореляції Пірсона $r=+0,37$ (рівень значущості $p < 0,01$). Це може свідчити про такі тенденції: при підвищенні рівня ОТ може змінюватися міра переживання майбутнього як проблеми в бік збільшення.

Таким чином в дослідженні було встановлено взаємозв'язок між мірою переживання майбутнього як проблеми юнаками і дівчатами й мірою позитивності, гармонійності їх Я-концепції.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андреева Г.М.* Социальная психология: Учебник. – М.:МГУ, 1988.- 432 с.

2. *Бодалев А.А.* О предмете акмеологии // Психологический журнал.- 1993. – Т.14. - №5.

3. *Грищенко Н.А., Головей Л.А.* Профессиональное самоопределение как фактор развития интеллектуального потенциала личности // Вестник ЛГУ. – Сер.6. – 1990. - №4. – С.88-92.

4. *Орбан Л.Е.* Життєва перспектива особистості: акмеологічний аспект аналізу // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: «Плай» Прикарпатського університету, 1996. – Вип..1. – Ч.1. – С.14-25.

5. *Рубинштейн С.Л.* Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1976. – 480 с.

Подано до редакції 3.10.06

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена изучению гипотеза о том, что существует особенностей будущего и его взаимосвязь между проблемами переживания как проблемы в будущем и Я-концепцией. юношеском возрасте. Подтверждена

SUMMARY

The article deals with investigation of peculiarities of the future and attitude towards it as a problem in the youth age. The hypothesis is confirmed about the fact that there is a correlation between the problems of the future and self-conception.